

**ARBETSLIVS- OCH
JÄMSTÄLLDHETSUTSKOTTETS
UTLÅTANDE 2/2013 rd**

**Statsrådets redogörelse för inverkningarna av
liberaliseringen av butikernas öppettider**

Till ekonomiutskottet

INLEDNING

Remiss

Riksdagen sände den 20 februari 2013 statsrådets redogörelse för inverkningarna av liberaliseringen av butikernas öppettider (SRR 5/2012 rd) till ekonomiutskottet för beredning och bestämde samtidigt att arbetslivs- och jämställdhetsutskottet ska lämna ett utlåtande om ärendet till ekonomiutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- handelsråd Toni Lounemaa, arbets- och näringsministeriet
- direktör Kaarina Myyri-Partanen, Regionförvaltningsverket i Södra Finland
- chef för småbarnsfostran Sole Askola-Vehviläinen, Vanda stad

- äldre forskare Irja Kandolin, Arbetshälsöinstitutet
- verkställande direktör Tiina Oksala, Erikoiskaupan Liitto ry
- ordförande Ann Selin, Servicefacket PAM rf
- verkställande direktör Juhani Pekkala, Förbundet för finsk handel rf
- juridisk ombudsman Tiina Toivonen, Företagarna i Finland rf
- ordförande Monica Paavilainen, Suomen hiusyrittäjät ry
- direktör Esa Mattila, Köpcentret Jumbo
- chief operating officer Harri Holmström, Citycon Abp.

Dessutom har ett skriftligt utlåtande lämnats av
— Suomen Kauppakeskusyhdistys ry.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Motivering

Allmänt

När riksdagen 2009 godkände regeringens proposition med förslag till en lag om öppettider inom detaljhandeln förutsatte riksdagen att regeringen före utgången av 2012 lämnar riksdagen en redogörelse om vilka effekter liberaliseringen av butikernas öppettider haft. Arbetslivs-

och jämställdhetsutskottet har behandlat redogörelsen utifrån sitt eget ansvarsområde med särskild fokusering på hur öppettiderna inverkar på företagarnas och personalens arbetshälsa, personalens säkerhet, samordning av arbete och privatliv samt utvecklingen av sysselsättningen inom handelsbranschen.

Uppgifterna i redogörelsen är främst baserade på resultaten av de enkätundersökningar som

olika organisationer gjort hos sina medlemmar om effekterna av utvidgade öppettider. Utskottet anser att utredningen därför delvis blir ytlig och tunn och inte ger någon grund för långtgående slutsatser om lagens verkningar. Utskottet menar att redogörelsen skulle ha utnyttjat också andra undersökningsresultat i större omfattning.

Nöjda konsument

Konsumenterna förhåller sig enligt redogörelsen mer positiva än förr till söndagsöppet. År 2010 ansåg 53 procent av konsumenterna att öppethållande på söndagar är bra och 2012 var 66 procent av den åsikten. På grundval av Kaupkeskusyhdistys utredning gillas söndagsöppet särskilt av barnfamiljer och unga vuxna.

Personalhälsa och arbetsplanering

Enligt PAM:s enkät till förtroendevalda inom handeln upplever 86 procent att de förlängda öppettiderna har haft negativa verkningar på samordning av arbete och familj, på arbetets säkerhet och på arrangemangen kring arbetsresorna. De nya öppettiderna minskade markant den gemensamma tiden med familjen. Behovet av barntillsyn på kvällar och veckoslut ökade och det blev enligt svaren svårare att ordna med barntillsyn.

Men utvidgade öppettider har enligt enkäten också fått positiva effekter. Ca två tredjedelar av dem som svarade ansåg att lagen har gynnat dem ekonomiskt. Söndagsturer är eftertraktade på grund av den fördelaktiga ersättningen, och affärerna har inte haft svårigheter med att få arbetskraft.

Enligt Arbetshälsoinstitutets undersökningar är det väsentligt för arbetshälsan att de anställda kan påverka sina arbetstider. Genom planering av arbetet bör man se till att de anställda regelbundet tryggas lediga veckoslut och vilodagar och att deras individuella behov och livssituation beaktas i möjligaste mån. Arbetspassen måste dessutom vara förutsägbara för att man ska kunna ordna barnomsorgen.

I sitt utlåtande om öppettider inom detaljhandeln (AjUU 19/2009 rd) underströk arbetslivs- och jämställdhetsutskottet att det är viktigt för

människor med skiftarbete att arbetstiderna är förlagda på ett bra sätt. Utskottet upprepar det som anfördes i utlåtandet och anser det viktigt att personalen fortsättningsvis får bättre möjligheter att vara med och planera arbetsschemat, till exempel inom ramen för deltagande planering av arbetstiderna eller arbetstidsautonomi. Utskottet vill betona vikten av att arbetstagarna får återhämta sig från arbetsbelastningen. Det är särskilt viktigt att tänka på hur arbetstiderna placeras, och att de anställda ges tid att återhämta sig efter nattarbete och arbetspass sent på kvällen och tidigt på morgonen. Utskottet anser att effekterna av att butikernas öppettider liberaliseras bör vara föremål för fortsatt uppföljning.

Arbetssäkerhet och ensamarbete

Redogörelsen innehåller inga utredningar av hur liberalare öppettider inverkar på arbetssäkerheten eller ensamarbete. Det fanns inte heller forskningsrön om hur lagen inverkat på personalens trygghet. Utskottet anser att redogörelsen är bristfällig i dessa avseenden.

Kontroller av arbetarskyddet har enligt utredning inom handeln gett vid handen att det finns en ökning av psykisk belastning på grund av våldshot, ensamarbete och förlängda öppettider. Det förekommer oftare än förr att bakgrundsarbete såsom att lossa last och fylla hyllor måste göras medan kunderna är i butiken, vilket ökar olycksrisken. Risken för våld från kundhåll bedöms i kontrollerna ha ökat på grund av senare öppettider, berusade kunder och ensamarbete.

Centralkriminalpolisen rapporterar en tydlig ökning av våldsamt och störande beteende inom handeln. Huvuddelen av rånen drabbar kiosker, livsmedelsaffärer och grillkiosker och offren är ofta kvinnor som arbetar ensamma. Huvuddelen av brotten begås nattetid eller vid stängningsdags oavsett vid vilket klockslag den sista timmen infaller, och särskilt utsatta är små enheter med bara en eller två anställda.

Utskottet upprepar sin ståndpunkt i det tidigare utlåtandet: tydliga modeller och instruktioner ökar personalens trygghet vid våldssituationer och minskar den psykiska belastningen. Utskottet anser det viktigt att arbetssäkerheten vid

kvälls- och nattarbete samt ensamarbete förbättras och att kontrollerna av arbets säkerheten i fortsättningen ska fokusera särskilt på butiker där man arbetar ensam eller sent eller tidigt på dygnet.

Barnomsorg

Verkningarna av utvidgad öppettid på behovet av barnomsorg utreddes i redogörelsen genom en enkät till de sex största städerna. Enligt svaren har efterfrågan på vård på obekvämtid inte ökat i dessa städer. Vid en enkät till förtroendevalda inom handeln ansåg dock 86 procent av dem som svarade att de utvidgade öppettiderna gör det svårare att ordna med barn tillsyn.

Utskottet anser att efterfrågan på vård på obekvämtid trots utvidgad öppettid möjligen inte har ökat på grund av att föräldrarna bedömer att det inte finns tillräckligt med vårdplatser eller att de är belägna på svårtillgängliga platser. Familjerna vill inte heller att barnen ska tvingas övernatta på vårdenheten och flexar i sina egna arbetsarrangemang t.ex. på så sätt att en av föräldrarna stannar hemma. Denna uppfattning stöds enligt utskottet av ett resultat enligt vilket 70 procent av de anställda i dagligvarubutiker anser sig kunna ordna sina arbetspass när familjeskäl kräver det, liksom att de utvidgade öppettiderna har minskat familjernas tid tillsammans med 75 procent.

Utredningen om behovet av barnomsorg och anordnande av omsorgen är bristfällig i redogörelsen, anser utskottet. Utskottet menar att det verkliga behovet av barnomsorg och omsorgens utfall hos föräldrar i skiftarbete borde ha blivit utrett på det sätt som riksdagen förutsatte.

Arbetshälsa hos företagare

Enligt Företagarna i Finlands enkät till sina medlemmar har handelsföretagarna ökat sin arbetsinsats på grund av utvidgade öppettider, vilket har försämrat företagarnas arbetshälsa. Företagarna har enligt utredningen tvingats öka sina arbetsinsatser på grund av de höga arbetskraftskostnaderna vid söndagsöppet samt på grund av brist på flexibilitet i öppettiderna i vissa affärscentrum. Det har i huvudsak varit olönsamt att

ha söndagsöppet för två tredjedelar av butikerna i köpcentrumen och för över hälften av alla butiker.

Merparten (86 procent) av butikerna kan enligt en utredning av Företagarna i Finland och Erikoiskaupan liitto fritt bestämma om sina öppettider. Utgångspunkten för servicen i affärscentrumen är enhetliga öppettider, som avtalas inom enskilda affärscentrum, i allmänhet i hyresavtalet. Av butikerna i köpcentrumen kan 67 procent hålla stängt en dag i veckan, men ca en tredjedel (27 procent) av butiks innehavarna saknar denna möjlighet, oftast på grund av hyreskontraktet eller affärscentrumens regler.

Enligt lagen om öppettider inom detaljhandeln kan näringsutövare i köpcentra eller liknande koncentrationer av affärer inte åläggas att ha öppet alla veckodagar, om det inte är nödvändigt för verksamheten där. Syftet med bestämmelsen är att ge småföretagare chansen att ha en ledig dag i veckan. Den lediga dagen kan vara en söndag eller någon annan veckodag.

Bestämmelsen om att begränsa tvångsöppet har tolkats på olika sätt i affärscentrumen, vilket har lett till ovisshet om bestämmelsens syfte. Arbetslivs- och jämställdhetsutskottet har i sitt tidigare utlåtande betonat att bestämmelsen behövs. Utskottet upprepar sin tidigare ståndpunkt och betonar att småföretagare i affärscentrum ska tillförsäkras möjligheter att hålla butiken stängd åtminstone en dag i veckan utan risk för att hyresavtalet blir uppsagt. Utskottet finner det angeläget att bestämmelsen eller dess tolkning vid behov preciseras i detta avseende.

Sysselsättningen inom handeln

Det fanns en förhoppning om att utvidgat söndagsöppet skulle påverka sysselsättningen inom handeln positivt och ett syfte var också fler heltidsjobb. Bland annat dagligvaruhandeln bedömdes före lagen stiftades att handelssektorn får bättre möjligheter att erbjuda regelbundet arbete och heltidsanställning.

Redogörelsen visar att antalet sysselsatta inom handeln har ökat. Men fler arbetstimmar har inte enligt Konsumentforskningscentralens utredning lett till att nya heltidsanställda skulle

ha anställt i stor skala. Det vanligaste sättet att ordna med extra arbetskraft i små företag har varit att öka företagarens arbetsinsats samt att öka antalet timmar för deltidsanställda och att anställa ny personal på deltid.

Utskottet anser att det är positivt att antalet anställda ökar och att möjligheten att jobba på deltid är ett behövligt alternativ till exempel för studerande eller småbarnsföräldrar. Ändå anser utskottet att det är viktigt att extra arbetstimmar i främsta rummet erbjuds anställda som redan har deltidsanställning, som arbetsavtalslagen förutsätter.

Dispens

Regionförvaltningsverket kan av särskilda skäl genom dispens tillåta detaljhandelsbutiker samt herr- och damfrisörer att hålla öppet på annan tid än vad lagen föreskriver. Som särskilda skäl betraktas faktorer som har att göra med affärens lä-

ge, turismen, offentliga tillställningar eller motsvarande faktorer som påverkar efterfrågan på tjänsterna. Tillståndet kan beviljas på viss tid eller tills vidare.

Utskottet vill betona att förfarandet med dispens ska vara snabbt och att grunderna för tillstånd ska vara enhetliga. Ansökan om tillstånd och beviljandet ska ske i god tid före den avsedda avvikande öppettiden tas i bruk. De anställdas välbefinnande och arbetshälsa gynnas av att de anställda kan planera sin vardag på längre sikt än några veckor framåt. Det är särskilt viktigt att få veta i god tid om butiken är öppen under lagstadgade helgdagar.

Ställningstagande

Arbetslivs- och jämställdhetsutskottet anför

att ekonomiutskottet bör beakta det som sagts ovan.

Helsingfors den 14 mars 2013

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Tarja Filatov /sd
vordf. Anne-Mari Virolainen /saml
medl. Sanni Grahn-Laasonen /saml
Anna Kontula /vänst
Eeva-Maria Maijala /cent
Elisabeth Naclér /sv
Annika Saarikko /cent

Arto Satonen /saml
Mikko Savola /cent
Eero Suutari /saml
Katja Taimela /sd
Jani Toivola /gröna
Maria Tolppanen /saf
ers. Arja Juvonen /saf.

Sekreterare var

konsultativ tjänsteman Marjaana Kinnunen.